

ANTROJI DALIS

MOKSLAS, MENAS, LITERATŪRA

Saturday supplement

1993 m. liepos mėn. 17 / July 17, 1993

Nr. 136 (27)

KERTINĖ PARAŠTĖ

Rainių miškelio koplyčia

Lietuvoje vietinių ir turistų labiausiai lankoma vieta yra Kryžių kalnas, netoli Šiaulių, kurį matys ir Lietuvą šiais metais lankantis popiežius Jonas Paulius II.

Kryžių kalne nėra palaidotų komunistinio teroro kankinių ar Reicho vykdyto genocido aukų. Legenda šį kalnelį vadina Panų kalnu, kai, švedams užėmus Žemaitiją, ten buvo palaidotos išprievartautos, nužudytos lietuvaitės. Kryžių kalnas yra vaizdi lietuvių tautos pasipriešinimo vieta sovietiniam okupantui, per 50 metų mindžiusiam ne tik tikėjimą, laisvę ir krikščioniškąją moralę, bet laisviam to tikėjimo, laisvės simbolius — kryžius. Naktimis jie vėl buvo atstatomi.

Tikrasis sovietinio teroro ir nužudytų kankinių kalnelis yra Rinių miškelis, 2-3 kilometrai nuo Telsių, kur išsisi visai kankinti ir 1941 m. birželio 24-25 d. sušaudyti 74 Telsių kalėjimo politiniai kaliniai. Tą baisią egzekuciją įvykdė NKVD viršininkas, 25 metų amžiaus Raslanas, Rocius, Balniškaitė, Žalimas, šaudymui pasikvietę besitraukiantį Raudonosios armijos dalinį. Dalyvavo ir komunistų aktyvistai: Galkinas, Vaitkus ir Pocevičius. Šį įvykį ir dabartinį vaizdą Rinių kalnelyje atgimimo 1993 m. birželio 23 d. laidoje aprašo Stasys Kašauskas straipsnyje „Rinių laukas“.

Telsių kapinėse 1942 metais kankinių atminimui buvo pradėta statyti koplytėlę pagal architekto Jono Virako projektą. Išpylus pamatus, mūrijant sienas, atėjo antroji sovietų okupacija.

„J. Virakas už vienintelį neįgyvendintą darbą iškeliavo į Gulagą. Grįžęs gyveno ir dirbo Kaune. Jo našlė tarp neįgyven-

dintų darbų surado ir Rinių koplytėlės eskizus. Telsietis architektas Algis Žebrauskas padarė darbo brėžinius, vadovavo statybai. Aukos rinkome visoje Lietuvoje, aukojosi išeiviai. Statyba kainavo palyginus nebrangiai — apie pusę milijono rublių tų dienų kainomis. Kol visa Lietuva svarstė ir ginčijosi, rinko aukas pagrindiniam Lietuvoje Tremties ir genocido paminklui, žemaičiai patylomis ėmė ir pastatė Rinių koplyčią. Per nepilnus metus. Minint 50-ąsias metines, 1991 m. ji buvo pašventinta. Graži, balta, kaip gulbė ant Rinių kalvelės, tarp senojo ir naujojo kelių iš Telsių į Varnius. Pasodinome 74 ažuolus kankinių atminimui. Pagal arch. A. Žebrausko projektą sutvarkyta egzekucijos vieta, pastatytas skulptoriaus R. Midvikio paminklas, jo, beje, darbai ir koplyčios bokšte, viduje.

Tuo, galima sakyti, išsimažinotino Rinių įtampos lauką. Ak, prisimename, kaip saugumiečiai, sulindę į krūmus sergėdavo per naktis, jog kas nors nepastatytų kryžių. O jie dygo ir dygo, saugumiečiai ir partijos aktyvistai lakstė kaip pasūtę raudonomis akimis. Mes pamename, kaip Lietuva rinko aukas ir važiuojo į Rinius atgimimo metais.

O dabar — nieko: tylu, ramu“, rašo Stasys Kašauskas atgimimo metais.

Be abejo, dabar yra daug panašių vietų Lietuvoje, daug į vieną duobę suverstų partizanų palaikų. Nemažai dar neatkastų kauburėlių miškuose, kur išsisi laisvės kovotojai ir kovėjos. Ant jų kapų dygsta pavieniai kryžiai. Ant masinių kapų statomi paminklai su žuvusių pavardėmis ar slapyvardžiais. Mums ir kitų kraštų turistams sunku aplankyti tas visas vie-

Abstrakčios tiesos kanonizavimas

arba

Teisybės sakymo anatomija

JONAS MIKELINSKAS

Juk malonu sakyti teisybę, visą teisybę, nieko, išskyrus teisybę.

Tomas Venclova

Keistai, keistai kai kada išeina... Ne, pirmiausia pradėsiu nuo to, kad pasakysiu: rašau šį rašinį baisyai neturėdamas laiko, atsi- traukęs nuo kitų man taip reikalingų baigti darbą, didžiai apgal- lestaudamas ir net pykdamas pats ant savęs ir likimo, kad jis vėl man pakišo Tomo Venclo- vos, kurį gerbiu ir vertinu, šitą nepermąstytą, vienpusišką, skai-

* Šio straipsnio autorius Jonas Mikelinskas yra vienas žymiausių šiuo- laikinių Lietuvos rašytojų, išspaus- dindes nemažai apsakymų bei novelių rinkinių. Tarp jų — *Žiupsnis smėlio* (1965), *Lakštingala — pilkas paukštis* (1969), *Laukinė obelis* (1980), *Rugpjūčio naktį* (1971). Tarp jo sukurto romanų — *Genys yra margas* (1976), *Už horizonto — laisvė* (1978), *Kur lygūs laukai* (1981), jau at- gimimo laikotarpiu — *Juodųjų eglių salis*. Pastaraisiais metais laimėjo „I laisvė“ fondo romano konkurso pre- mią už naują romaną rankraštyje. Čia spausdinamas straipsnis buvo at- siųstas *Draugo* kultūriniam priedui.

tas. Tačiau Rinių miškelyje sovietinio barbarizmo pamink- lai turėtų būti lankomi visų, taip, kaip visi turistai su penkių dienų viza sovietinės sistemos laikais buvome vežami į Pir- čupį Džukijoje, vokiečių sude- ginto kaimo su jo gyventojais vietovę, kur įrengtame muzieju- je klausėmės Inturisto palydovų melagingu pasakojimu.

Tikslūs ir teisingi Rinių miš- kelio tragedijos pasakojimai, vaizdai, vietovė, koplyčia ir tie 74 ažuolai Lietuvos jaunimui svečiams, turistams reikalingi nemažiau kaip ir Kryžių kalnas, Gedimino kalnas Vilniuje ar Trakų pilis.

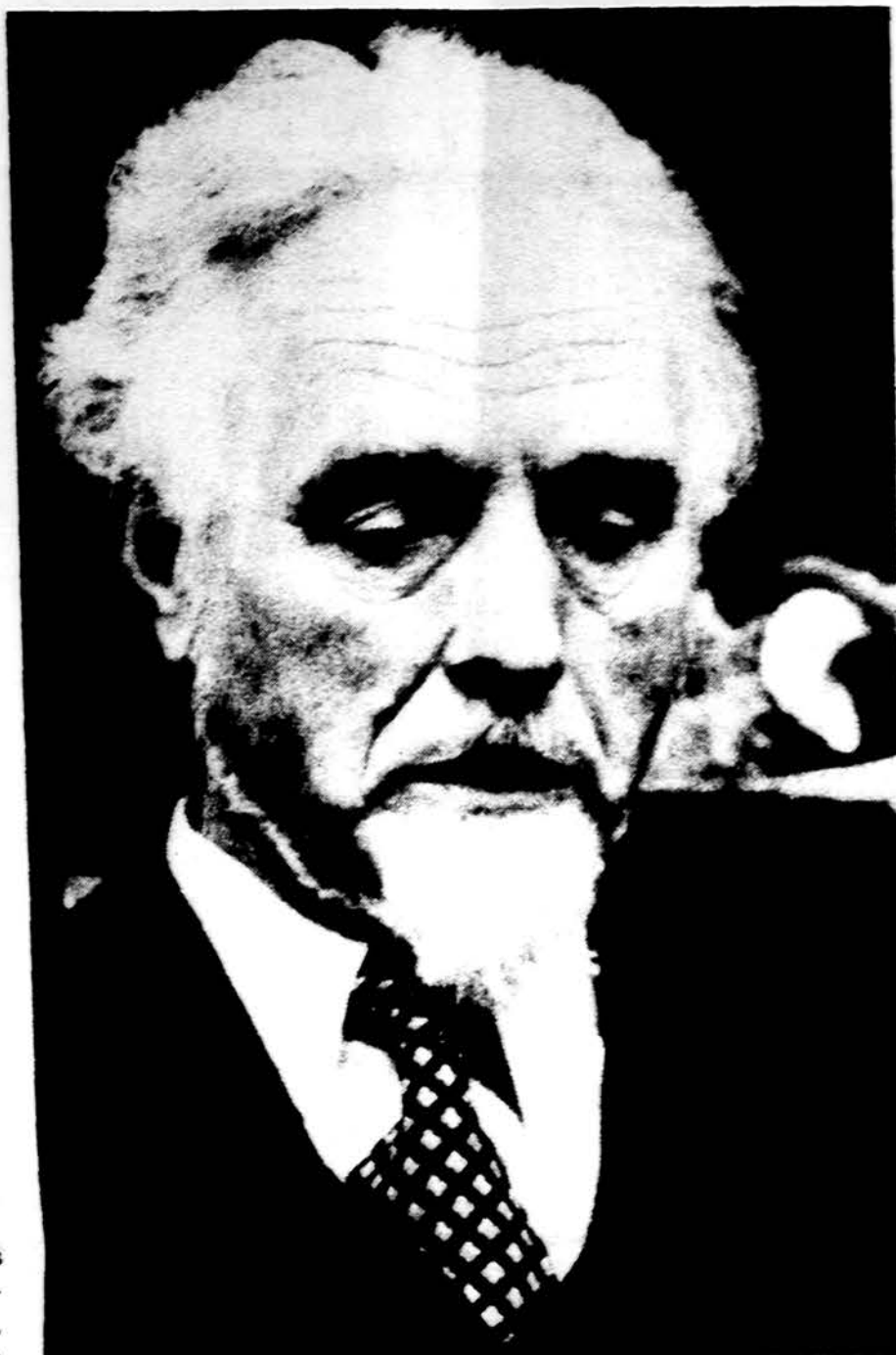
Bronius Juodelis

tytoją dezorientuojantį straipsnį „Klaidų sakralizavimas“, į kurį reaguoti jaučiu tiesiog pareigą. Kaip tai? Argi dar negana to, kad 1990 metų rugsėjo mėnesį nesusilaikiau nepolemizavęs sa- vaitraščio *Gintasis kraštas* pus- lapuose su jo mintimis, išsko- tomis straipsnyje „Nepriklausomybė ir atsakomybė“? O dar po kurio laiko lyg tyčia įsivėliau į diskusiją dėl tos absurdiškos „Krant“ telelaidos, kur pa- grindinis herojus taip pat buvo Tomas Venclova, lengvapėdis, visai neriteriška užsimojęs vė- du prieš Lietuvoje mylimą poetą Justiną Marcinkevičių.

Taigi ar ne keistai kartais išeina, darai tai, ko iš tikrųjų la- bai nenorėtum daryti, kritikuoti, net suabejoti žmogum, kuris yra didelis tarp didelių, ir nenorėčiau, kad būtų mažas tarp mažų. Tad kodėl aš negaliu kartu su juo, Tomu Venclova, ištarti: „Juk malonu sakyti teisybę, visą tei- sybę, nieko, išskyrus teisybę“? Ne, negaliu, nes man šį kartą ta teisybė sakyti nemalonu, bet.... „Amicus Plato, sed magis amica veritas“. Juo labiau, kad kaip pa- tyriau ir jau rašiau (žr. *Gintasis kraštas*, 1990 m. Nr. 36, Nr. 37 ir *Literatūra ir menas*, 1991, Nr. 29), Tomas Venclova ignoruoja is- torizmą ir todėl neretai pasikliau- ja abstrakčia tiesa, kuri veda... i metabazę ir net mistifikavimą.

Ir vis dėlto prieš tą sakymą dar vėta šį bei tą pridurti. Na tegul ir sąžinei nuraminti. Kas turėjo galimybės bent kiek plačiau susi- pažinti su Tomo Venclovos esei- tika, publicistika bei įvairiapuse jo švietėjiška veikla — aš jau nekalbu apie jo aukštos prabos poeziją — tikriausiai ne kartą gė- rėjosi autoriaus enciklopedine erudicija, stiliumi elegancija, mokerimu kalbėti ir apie sudė- tingus dalykus paprastai, visiems suprantamai, netgi žaismingai. Be to, jis yra vienas iš tų kūrėjų, kurie turi Dievo dovaną pažvelgti net į gerai visiems žinomą, pažis- tamą, įprastą dalyką ar reiški- nį nauju kampu ir valdingai įtraukti skaitytoją ar klausytoją į savo minčių tekamę. Supran- tama, kad daug kam imponuo- davo ne tik originali Venclovos mintis, bet ir pats jos pateikimo būdas — laisvas, nesukaustytas, be tuštoko akademizmo, vaiz- dingas.

Deja, kartu su visu tuo, kas daugelį žmonių sugestijonuo- davo, nuteikdavo palankiai, atidesnis skaitytojas ar klausytojas vis dažniau — net prieš savo norą — pastebėdavo Tomo Venclovos straipsniuose — ypač pastarojo meto polemikuose rašiniuose — vis stipriantį įprotį su aplombu kalbėti ir apie tai, apie ką turi tik miglotą supratimą. Kita vertus, neretai nemaloniai nuteikdavo ir kai kur prasikšantis norma- tyvizmas, netgi schematizmas,

Jonas Mikelinskas

Onos Pajėdaitės nuotrauka

kuris pasireiškėdavo išankstiniu modelio sudarymu ir jam at- tinkamo pavidalo ar reikiamo rūbo parinkimu. O labiausiai šokiruodavo, kaip jau buvo minėta, tasai jo atkaklus isto- rizmo ignoravimas, abstrakčių tiesų adoraravimas.

Tam, apie ką buvo užsiminta, tikriausiai turėjo ir turi nemažos įtakos ir toji aplinkybė, kad Tomas Venclova gyvenimą pažis- ta daugiau iš knygų negu iš jo paties, to gyvenimo, kas neišven- giamai uždeda antspaudą žmo- gaus minčių spalvai, jų dėstymo logikai. Beje, tai turėdamas galvoje, aš jau prieš kiek laiko ra- šiau, „kad mechanškai sukaup- tos žinios dar toli gražu negali būti tuo pagrindu, nuo kurio pla- čiau ir toliau matyti“ (*Metai*, 1992 gegužė, p. 89).

Sakykim, tada buvau pernelyg kategoriškas, net ir lazda perlen- kiau, tačiau dabar, susipažinus su Venclovos straipsniu „Klaidų sakralizavimas“, vėl viskas iškilo tokio pavidalu, jog vėliau mane ne tik to kategorizmo neapgai- lestausti, bet ir iš naujo jį aprobu- ti. Juk minėtame Venclovos straipsnyje visa tai, kas anksčiau keldavo tik abejonių arba net savotišką apmaudą, nūnai pasi- reiškia kaip sąmoningas noras dezorientuoti skaitytoją visiems mums be galo svarbiu, principi- niu klausimu, istoriniu įvykiu traktavimo klausimu.

Taigi — teisybės sakymo ana- tomija Tomo Venclovos straips- nyje „Klaidų sakralizavimas“.

Nežinau kodėl, bet skaity- damas šį straipsnį, aš vėl prisimi- niau tą tolimą metą, kai Tomas Venclova 1967 metais, kalbė- damas žurnalo *Kultūros barai* suorganizuotoje diskusijoje tema: „Asmenybė, visuomenė, kultū- ra“, kurioje dalyvavo daug Lietu- voje žinomų to laikotarpio in- telektualų, sulaužė bene į kelias dalis gražų, ilgą pieštuką ir, atro- do, visai to nepajuto, nepastebėjo.

Ką tai reiškia? Kuo tai galima paaiškinti? Sugebėjimu taip susi- koncentruoti, susikaupiti, kad akys jau nebeapstebėtų, ką daro rankos? Ar aukos ant teisybės aukuro?

Kaip ten bebūtų, tačiau šis faktas, atrodo, tik patvirtina, kad Tomas Venclova jau ankstyvoje jaunystėje sugebėjo — net to nesiekdamas ir specialiai tam nesiruošdamas — būti originalus ir savarankiškas. Savarankiškas ir gana originalus jis yra ir tame savo straipsnyje, kurio svarbiau- sia mintis ta, kad 1941 metų birželio 23 dienos „Sukilimas buvo politinė klaida, o klaidų sakralizuoti nedera“ (*Draugas*, 1993 m. birželio 12 d., ir *Lietuvos aidas*, 1993 m. birželio 17 d.).

Originaliau nepasakysiu.

Pareiškęs, kad sukilimas buvo politinė klaida, straipsnio au- torius pastebė: „I tai kas nors at-

sakys: „Tai ar reikėjo sėdėti rankas sudėjus? Ne, nereikėjo. Bet ar reikėjo pasipriešinti ne 1941, o 1940 metais (turint ka- riuomene, tai buvo ir lengviau), arba, jeigu tai nepavyko, iš kar- to orientuotis ne į vokiečius, o į Vakarų demokratijas, ką ir darė Smetona bei daugelis kitų“ (ten pat).

Štai kur šio pakastas! — pa- grindinė klaida, jog tada nebuvo orientuojamasi į Vakarų demok- ratijas. Teisingiau pasakius, 1941 metais, birželio mėnesį Lietuva, jos LAF'as ir Laikinoji vyriausybė perstojo orientuotis į Vaka- rus ir nukreipė savo žvilgsnį į Centrinę Europą, tai yra į Vokie- tiją. Jeigu jau taip, tai ar ne- reikėjo savęs paklausti, kodėl taip atsitiko? Paklausti tiesiai ir rūsčiai, žiūrint į akis ne Olimpo Dzeusui, kuris pateisina ir pats sau leidžia lengvapėdiską elgesį, bet pačiai Nemezeidei, teisingumo ir atpildo deivei. Ir tada jam, Tomui Venclovai, manding, būtų paaiškėję, kad Vakarų demokra- tijos taisyklė išdavė visus, kas tik jomis pasitikėjo, pasikloję ju garbe ir jėga. Neduos meluoti nei Austrijai, nei Čekoslovakijai, nei pagaliau Suomijai... Išdavė tos Vakarų demokratijos net ir Lenkija. Išdavė kartu su savo drôle de guerre, nors prie Siegfried'o linijos stovėjo mili- joninė tu demokratijų ka- riuomenė ir pro žiūronus (ar kino ekranuose) žvelgė, kaip fašistai verčia grįžti į Varšuvą, vieną gražiausių miestų Europoje.

O ką reiškia „Vakarai kaip nesutiko su okupacija 1940 metais, taip ir liko toje pačioje pozicijoje“ (ten pat)? Kodėl nesu- tikto? Ar dėl to, kad Lietuva, Lat- vija, Estija jiems buvo ypatingai brangios, ar dėl savo prestižo pasaulyje? Jie, tie ponai, sutinka tik su tuo, kas jiems patinka, nie- ko nekainuoja ir dėl ko nereikia statyti savęs į pavojų. Geriausiai tai liudija tas faktas, kad Vaka- rų demokratijos pripažino Lietu- vos nepriklausomybę atkūrimą tik tada, kai komunizmas visiškai susikompromitavo, nuėjo nuo arenos kartu su savo pagrindiniu gelbėtoju ir globėju Gorbiu.

O ką siūlė ar galėjo siūlyti Lietuvai šito mirtino pavojaus akivaizdoje Centrinę Europą, tai yra Vokietiją? Žinoma, irgi nieko gero ir nieko konkretaus. Nebent Slovakijos ar Kroatijos tipo variantą. Bet juk ir tai kur kas geriau negu Sibiro ledynai. O be to, tikrieji fašistų kėsiai dar toli gražu nebuvo išryškėję, dar buvo viltingas, kad Lietuva nebus visai beteise ir prie Hitlerio.

Taigi, ar esant tokioms sąly- goms, galėjo LAF'as kartu su Laikinoja vyriausybe pulti Vaka- rų išdavikams į glebį šaukdami: „Tegyvuoja lordas Čerčilis ir mis- teris Ruzveltas“?

O dėl Tomo Venclovos teiginio, jog pasipriešinti sovietams derėjo ne 1941, bet 1940 metais („turint (Nukelta į 4 psl.)

Kelias į Rinių miškelį

Šiame numeryje:

Rinių miškelis • Teisybės sakymo anatomija Tomo Venclovos straipsnyje „Klaidų sakralizavimas“ • Dariaus ir Girėno skrydžio sukakčiai: Dariaus sesers Loros Našlenienės laiškas • Tarptautinis teatro festivalis Lietuvoje (3) • Sigito Gedos eilėraščiai • Dar dėl 1941 metų sukilimo

Stepono Dariaus sesers laiškas iš Lietuvos 1933 metais

Atlantą perskridusių Stepono Dariaus ir Stasio Girėno lėktuvo nukritimas ir lakūnų žuvinimas Soldino miškelyje 1933 m. liepos 17 d. sukrėtė visą Lietuvą. Bet labiausiai sukrėtė abiejų lakūnų šeimas ir gimines kaip Lietuvoje, taip ir Amerikoje. Tą galime matyti iš laiško, kurį rašė Dariaus sesuo Lora Našlėnienė, tuo metu gyvenusi Lietuvoje, savo sesutei Kotrynai Stulpinienėi, gyvenusiai Čikagoje. Laiško rankraštis originalas — rašytas 1933 metų liepos 25 dieną, vos kelias dienas po lakūnų laidotuvių — žiuo metu yra Stepono Dariaus archyve, kurį Kotryna Stulpinienė padovanojo Balzeko Lietuvos kultūros muziejui Čikagoje 1969 metais. Mano žiniomis, šis laiškas dar niekur nebuvo spausdintas. Jis yra ne tik vertingas dokumentas istorikams, bet ir dokumentas, giliai išreiškiantis visos tautos liūdesį, praradus savo didvyrius.

Valentinas Ramonis
Balzeko Lietuvos kultūros
muziejaus kuratorius

(Laiško tekstas spausdinamas iš
tiesias, originalo kalba.)

Ukmergė, 1933 VII-25 d.

Brangioji Ketruk!

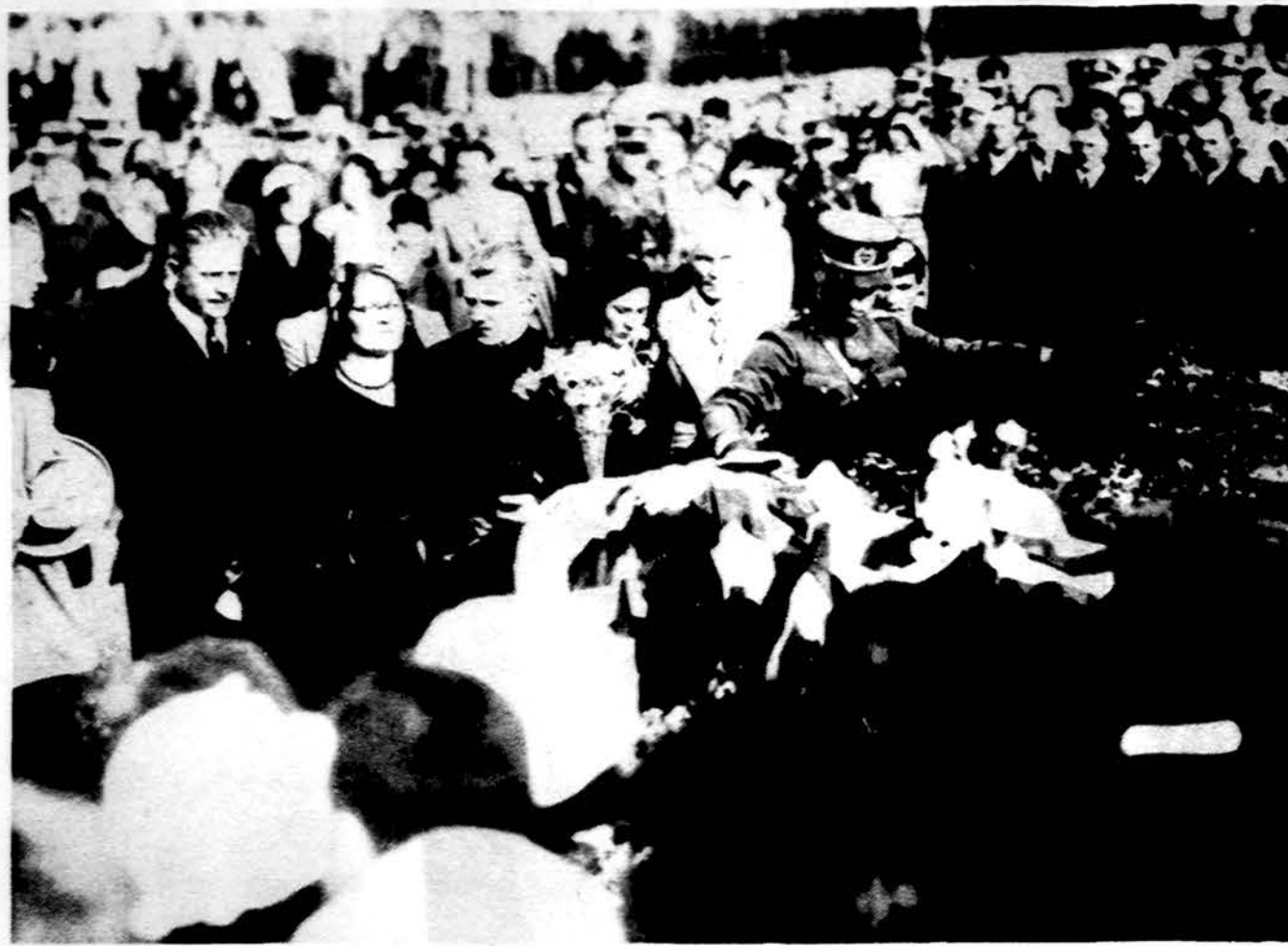
Aš Lora ir Jonas sveikiname Jus Ketruk ir Biluką ir visus namiškius siųsdami daug, daug širdingiausių linkėjimų.

Aš Lora ir Jonas esame sveiki ir gyvi tik labai nelinksmi. Skaudus liūdesys aptraukė, kaip debes, mūsų širdis, taip pat aš manau, kad tas pats skausmas palietė ir Jūsų visų širdis. Taigi raminkitės, kaip galite, nors tas padaryti yra labai sunku, bet likimas lieka likimu. Sužeista Žaidza pasilieka ilgai. Nors žaidza ir sugyja, bet žaidzos žymė pasilieka amžinai. Taip ir tas įvykis sužeidė giliai mūsų širdis. Ir gal ilgai, ilgai neapgis.

Dabar parašysiu visus skaudžius įvykius, kurie įvyko pas mus.

Šeštadienį tai yra liepos 16 dieną sužinojome, kad Stefas Darius ir Girėnas išskrido į Lietuvą ir sekmadienį apie 12 valandą nakties bus jau Kaune. Mes apsidžiaugėme, bet kartu ir nuliūdome. Nuvažiuojant sekmadienį į Kauną Stefo pasitiktai. Bet žinių jokių nebuvo apie juos. Pirmos žinios pasirodė ir sakė, kad jų lėktuvą „Lituanica“ matęs koks tai laivas ties Airijos krantais, bet paskiau paaiškėjo, kad ten buvo ne „Lituanica“, bet tą patią dieną išskridusio iš Amerikos į Europą lakūno Post lėktuvą. Taip jokių žinių ir neturėjome iki 12 valandos nakties. Apie 12 val. pranešė, kad lėktuvo užėjį žmonės girdėjo Vokietijoje Pamario krašte, bet dėl tamsios nakties, ir lietaus apie tą vietą, tai lėktuvo matyti negalima buvo. Ši žinia buvo paskutinė. Aeroklubas apskaičiavo, kad Stefas atskris apie 2-3 valandą.

Naktis buvo tamsi. Pietų pusėje, tai yra iš kur jie turėjo atskristi, labai buvo apsiniaukę ir žaibavo rūšiais — kryžiais žaibais. Širdis plakė laukime. Jau aušo. Žinių negauname jokių. Žmonių laukusiųjų veidai apsiniaukę, o veiduose matyt nusivylimas ir liūdesys. Žmonių aerodrome buvo labai daug. Išaušus pradėjo lyti. Laukiamųjų viltis nemažėjo. Visi dar laukė atskrendant. Bet veltui. Žinios negauta jokios. Jau ir 7 valandos ryto. Žmonės pradėjo šliuoziantiais žinganiais skyrstytis, nes jau nebegalėjo atskristi, nes praėjė jau daugiau kaip 45 valandos — benzino jau būtų nebeturėję. Visi mano, kad kur nors nusileido. Pagaliau ir mes liovėmės laukę. Su ponu Dariene ir p. Škėmais nuvažiuojame į Panemunę. Visų veiduose matyti liūdesys ir pro nusivilimą skaudžios ašaros.

Lakūnų Stepono Dariaus ir Stasio Girėno laidotuvės Kaune 1933 metais — iš Stepono Dariaus archyvo Balzeko Lietuvos kultūros muziejuje Čikagoje.

Kiek pavalgėme, pailsėjome. Po pietų važiuojame namo į Ukmergę. Visų širdys nujautė, kad žuvo kur nors, bet ramėnomės save spėjimais. Apie 8 valandą vakare nuėjome gulti, nes buvome labai nuvargę, o Stasys nuėjo pas kaimyną pasiklausti ką praneš radio. Ir kaip tik nuėjo, tuoj radio pranešė, kad lėktuvą „Lituanica“ sudužo apie 1 val. ryto pirmadienį, Brandenburgo provincijoje, netoli Soldino miestuko, Soldino miške, abu skridę, mūsų didvyriai, lakūnai Stefas Darius ir Girėnas užmušti. Tą žinią mes tik sužinojom antradienį apie 11 val. Ašaros susiliejo su aimanavimu, liūdesys su nujaudimu nelaimės. Visi verkiam skaudžiai, gailiai ir beviltiškai. Mums beverkiant atėjo pas mus iš policijos nuovados padėjėjas paprašyti, kad mes priimtume visio miesto diduomenės atstovus, kurie nori mums atėję pareikšti užuojautą skaudžioje valandoje. Mes leidome jiems užteiti. Visas miestas nuo pat ryto buvo pasiopusęs vėliavomis su perrištu juodu kaspinu. Daugumo veiduose matyti liūdesys ir liūdnos tragedijos pasekmės. Diena praėjo

labai liūdnai — ašarose. Trečiądienį pradėjome rengtis važiuoti į Kauną, nes 4 val. po pietų turėjo atvežti į Kauną su lėktuvu mūsų garbingus lakūnus. Mašiną aptaisėme gedulingai t.y. uždėjome ant „engen'o“ amerikonišką vėliavą, perrišę juodu kaspinu. Apie 1 valandą išvažiuojame į gedulingas sutiktuves. Jau ir Kaunas. Širdis plaka nuliūdime. Laisvės alėja. Pasukome mašiną į Laisvės alėją. Nuvažiuojame pas graborių nupirkti Stefui vainiką. Nupirkę vainiką greitai nuvažiuojame į aerodromą, nes jau buvo 3 val. ir 15 minučių. Žmonių minios plaukte plaukia aerodromo link. Mes irgi važiuojame. Prieš mus ir paskui mus tik bėga, tik važiuoja automobiliais, motociklais. Žmonių labai daug. Kas pora žingsnių reikia sustoti. Nervuojames, nes bijom kad nepasiveliuotumėm. Jau visai nebetoli esame aerodromu. Žmonių minios jau apgulė visą aerodromą ir dar plaukte plaukia, kaip debesys. Visokių organizacijų pilna. Vėliavų organizacijų atrodo ir plėvesuoja, kaip miškas. Vargais negalais jau ir prie aerodromo vartų privažiavome. Prie vartų

stovi sargyba. Dar nenorėjo leisti, bet kai pasakėme kas esame, tai su mielu noru įleido. (Žmonės į aerodromą įeidavo užpakaliniu keliu). Visur pilna, juda. Daugumos akys matyt liūdesys ir ašaros. Skaudu, tragiška. Ašaros birtė pabiro iš mūsų akių. Mašiną pastatė, nuėjome į aerodromą, kur buvo pastatyta katafalkos ir laukė visa liaudis, organizacijos, diduomenė ir diplomatinis korpusas atskrendant orlaivio, kuris turėjo atvežti mūsų tragiškai žuvusius didvyrius. Jau keturios valandos. Visų akys nusikėlė į tą pusę iš kur turėjo pasirodyti lėktuvai. Dabar laukia visi atskrendant kapitono Stefo Dariaus ir lakūno Stasio Girėno, tik nebe su „Lituanica“, o su trimotoriniu vokiečių Derulfo lėktuvu. Pasi-girdo ūžesys. Pasirodė iš laukiančių pusės tas kas, kuris greitai didėjo ir uždamas artinos prie aerodromo. Tai buvo tas milžinas lėktuvai, kuris vėžė jų kūnus. Paskui šį lėktuvą dar skrido 9 Lietuvos lėktuvai, kurie buvo nuolat trimotorinio lėktuvo išmė mūsų taip laukiamus karstus. Stefo karstą nešė aviacijos karininkai, o Girėno karstą nešė civiliniai lakūnai. Minia rauda, dusauja, aimanuoja. Fotografai tik čirška, čirška. Ant katafalkos padėjo karstus: Stefo dešinė, Girėno kairė. Ant karstų uždėjo Lietuvos vėliavą, U.S.A. vėliavą ir Vyties kryžiaus vėliavą. Po to buvo pasakytos kalbos įvairių ministrų ir šiaip atstovų ir apdovanoti mūsų lakūnai po 3 ordenus (medalius), kurie buvo prisegti prie lietuviškos vėliavos, kuri gulėjo ant jų karstų. Vėl pasakyta daug kalbų. Po kalbų vėl paėmė, tie patys asmenys, karstus ir nešė per aeroklubo kiemą į gatvę, kuri pirma buvo pavadinta Linksmakalnio gatve. Prie šios gatvės stovėjo miesto burmistras prie perrištos skersa gatvės juostos. Priėjo prie to kaspino ir karstai nešami žmonių. Burmistras pasakė kalbą. Stefo karstą priėmė pat juostos. Tuomi tarpu nukirpo burmistras juosta ir karstai įėjo į gatvę. Nuo to laiko tapo pavadinta ta gatvė Dariaus-Girėno gatve. Karstus padėjo ant automobilio, kuris buvo papuoštas gėlėmis ir gedulingai parėdytas. Mašina važiuoja po mažu, o mes einame

iš paskos raudodami. Šonais kelio išstatyta policija ir kariuomenė. Žmonių eilės stovi prie kelio, susispaudę. Nuo aerodromo iki bažnyčios bazilikos yra apie 4 kilometrus. Žmonių visur pilna, prisikimę. Karstus palydi ir orlaiviai, kurie raizydami padangės užia skaudžiais garsais. Viso Kauno bažnyčių varpai skamba, gaudžia. Jau ir bazilika, kur turėjo per naktį pasilikti karstai. Įėjus į bažnyčią, pasidarė skaudu, alpu. Karstus padėjo ant aukštos pakylės, kuri buvo apdėta gėlėmis. Stefo dešinė, Girėno kairė. Aplink karstus sudėjo vainikus, kurių buvo neapsakomai daug. Trumpos pamaldos. Po pamaldų mes iš bažnyčios važiuojame pas p. Škėmus. Čia paprašė užvalgyti. Valgis, pro ašaras ir nusiminimą nei kiek nelenda. Visi raudam, bėdavo-jam, aptariam reikalus. Prie mūsų raudų prisidėjo ir mažoji Stefo dukrelė Nijolė, kuri karčias ašaras lieja už savo tragiškai žuvusį savo tėvelį. Vakaras. Visi einam miegot. Vienok miegas nei kiek neima. Pagrindinė mintis apie Stefą neišsima iš minties rato. Gaila jų kad žuvo, gaila jų žygio, bet didžiausias gailės yra tai jų jausmo, kaip jie džiaugė perskridę Atlanto vandenyną ir manė tuojau busią taip siekiamąją tėvynę, bet deja, tas jų troškimas neišsipildė ir juvo tragiškai ant tėvynės slenkščio. Aušta. Pagalvis šlapias nuo ašarų. Keliamės iš lovos ir rengiamės į bažnyčią, nes 9 val. prasidės mišios už vėlionius. Nei vieno minčių neprablavė naktis. Visi apsišarojo, nusiminę. Ir šiandien vėliavos iškeltos su perrištu gedulu. Orlaivis raiz padangės mėsytamas, lapelius, kuriuose parašyta, kad šiandien krautuvės būtų uždarytos. Jau 8 val. 30 min. Visi nuliūdę ir susimastę sėdome į mašiną ir važiuojame į bažnyčią. Šalygatviai pilni žmonių. Gatvių šonuose stovi pilna organizacijų, kariuomenės ir policijos. Bažnyčioje tik raudam diduomenę, organizacijų atstovus su vėliavomis ir vakar paliktus karstus su apdėtais vainikais ir gėlėmis. Mišias laikė archyviskupas. Giedojų choras iš geriausių operos dainininkų. Po pamaldų visa gedulinga procesija išėjo iš bažnyčios. Karstus vėl uždėjo ant to patio automobilio ir nuliūdusi minia ėjo iš paskui. Gatvės pilnos smalsuolių. Nuo balkonų ir pro atdarus langus meta daugybę gėlių ant numylėtų ir senai lauktų, tragiškai žuvusių oro didvyrių karstų. Saulė kaitina. Kelionė varginanti ir skaudi. Orlaiviai palydi karstus savo dusliu motoro ūžesiu. Bažnyčių varpai visur skamba. Fotografų aparatų trąška, zirzia. Galų gale prisiartinom prie kapinių. Kapinių nuliūdęs varpelis pasitinka su riltišku ir verkiandčiu gaudžiančiu balseliu. Visų veiduose ašaros ir atsisveikinimas su žuvusiais didvyriais. Automobilis sustoja prie kapų vartų. Karstus nuėmė nuo automobilio ir nešė į koplytėlę, kuri

Stepono Dariaus sesuo Kotryna Stulpinienė su vyru Stasiu 1933 ar 1934 metais Kaune. Kotrynai Stulpinienėi Čikaga rašytas šis kitos Dariaus sesers — Loros Našlėnienės laiškas iš Lietuvos. (Iš Stepono Dariaus archyvo Balzeko Lietuvos kultūros muziejuje Čikagoje.)

Šimet išleisti Nepriklausomos Lietuvos Respublikos pinigai: dešimties litų banknotas su Stepono Dariaus ir Stasio Girėno atvaizdais, jo atvirksčioji pusė su Lituanica virš debesų.

randasi kapuose. Širdis, rodos, nustojo plakusi, žengiant per koplyčios slenkstį, akys aptemo, kvapą užspaudė, kojos nustojo tarnavę man, klupam prie koplyčios slenkščio. Gerai, kad Jonas su Stasiu buvo šale manęs, tai sulaukė, kitaip būčiau parkritusi ant koplyčios grindų. Karstus sustatė koplyčioje ant katafalkos. Stefas dešinė, o Girėnas kairė. Apstatė karstus gėlėmis ir vainikais. Daug įvairių prakalbų ir atsisveikinimo žodžių buvo pasakyta. Po to sugiedoję teatro dainininkai ir iššovė 3 karstus šaliai pagerbimui didvyrių.

Iš koplyčios mes išėjome į kapines, kur susitikome Stefo geriausį draugą inžinierių Bulotą, kuris buvo į nelaimės vietą Vokietijon nuskridęs ir maždaug ištyrė tą vietą. Jis pasakojo, kad toji vieta, kur skrido „Lituanica“ yra gana aukštas kalnelis ant kurio buvo aukštų pušų miškas. Naktis buvo tamsi ir lietinga. Jie skrido neaukštai ir užkliuvo už medžių. Nelaimės momentu vairavo Girėnas. Apie jų nukritimą yra daug spėjimų, bet tikrų žinių niekas nežino. Kiti sako, kad jie užtai nukrito, kad vokiečiai į juos paleidė „mirties spindulius“, kurie sustabdo monitoro veikimą, nes apie tą vietą šimet nukrito jau trečias lėktuvai. Šią nuomonę inžinierius Bulota ir kiti neigia. Dar p. Bulota pasakoja, kad prie Stefo nerasta nei vieno cento. Prie jo rastas laikrodys, kuris dar ėjo ir elektros lemputė, kuri dar švietė. Prie Girėno rado 3 dolerius. Vokiečiai jų sudužusio lėktuvo daugiau, kaip pusę išnešėjo. Jie tai darė ne iš blogos valios, bet atsiminimui. Vokiečių vyriausybė žadėjo viską suieškoti ir atsiųsti į Lietuvą. Vokiečiai radę sudužusį lėktuvą ir užsimušusius lakūnus, tuojau apstatė sargyba. Lavonai buvo apginti marškiniais ir apdengti antklodėmis. Lavonai (kūnai) buvo labai aplaulyti ir apdaužyti. Jie buvo paguldyti Soldino koplyčioje. Prie jų buvo garbės sargyba ir daug atneštų vainikų ir gėlių. Vokiečių vėliavos buvo iškeltos su gedulu. Iš Soldino juos nulydėjo

minia žmonių prie orlaivio, kuris jų karstus paėmęs atvežė, su nutupimu Karaliaučiuje, į Kauną. Iš Vokietijos taip pat buvo daug vainikų. Vokiečiai jų žuvimo vietoje nori pastatyti paminklą, bet ir lietuviai nori ten pastatyti paminklą. Tai tur būt ten ir pastatys. Jų sudužusį lėktuvą ir jų drabužius jau atvežė į Kauną. Sekmadienį vakare jų kūnus išvežė iš koplyčios į kliniką, kur juos abu išbalzamuos, kad nespūptų. Greitai jų kūnams bus išmūrytas rūsys, pastatyta koplyčia ir gražus paminklas.

Po pasikalbėjimo su Bulota mes su Škėmais sėdome į mašiną ir nuvažiuojame pas juos. Kiek pavalgė, pasikalbėję ir paraudoję važiuojame į Ukmergę. Parvažiuojame apie 10 val. vakaro, tai buvo ketvirtadienis. Sekmadienį liepos m. 23 dieną vėl buvome Kaune aplankyti Stefo. Paraudojom, pagėdėjom ir apie 6 val. sugrįžome į Ukmergę.

Mums Stefas atvežė 2 laiškus, kuriuos ir gavome: vieną nuo Tavęs Ketruk, antrą nuo Betty. Širdingai dėkojame už taip brangius dabar atminimui laiškus.

Mes su Jonu važiuodami į Ameriką žadam užvažiuoti ir pažūrėti tą vietą, kur nukrito Stefo lėktuvai.

Mes greitai laiku žadam važiuoti į Ameriką. Tai prieš važiuojant gal dar nuvažiuosime į Rubiškį, bet tikrai nežinau, nes labai blogam ūpe esame.

Ketruk, neužmiršk ir neišdalyk niekam Stefo įvairių dalykų — knygų ir šiaip įvairių mažmožių, nes dabar tur būt bet kas prašo ir nori gauti atminimui. Kai aš parvažiuosiu, tai pasikalbėsime apie tuos dalykus. Jonas dabar labai blogai jaučiasi, kas žin kas bus? Mes gal rugsėjo mėnesį būsime jau Amerikoje. Kai ką daugiau sužinosime, tada parašysime.

Gerų dienų atiduokit dėl visų namiškių ir pažįstamų. Raminkitės visi, kaip galite. Greitai pasimatysime.

Su širdinga pagarba pasilikam sveiki, tik nelinksmi.

Lora ir Jonas Nelson

DARIUS & GIRĖNAS
1933-1993
in memoriam

EX LIBRIS

KAUNO VIEŠOJI BIBLIOTEKA

Šis savo skridimą skiriamė ir auksiojame Tau. Jaunoji Lietuva!

DARIUS & GIRĖNAS
1933-1993

ex libris
Jonas Nekrašius

1933-1993
IN MEMORIAM

DARIUS & GIRĖNAS

ex libris
Jonas Nekrašius

Darius ir Girėno skrydžio sukakties proga dailininko Vytauto O. Virkuro sukurti ekslibriai.

Laiškai iš Teatro festivalio Vilniuje (3)

Kraujas, korupcija, pelenai
— akistatos su klasikaisALGIRDAS
LANDSBERGIS

„Revizorius“ savo namuose

Japonų „Macbeth“ buvo egzotika, vengrų Katona Jozsef pastatyta Gogolio „Revizoriuje“ lietuviai pasijuto kaip namuose. Auditorijoje dar neužgesus šviestams, tebesirenkant žiūrovams, veikėjai pamažu įžengia į sceną. Žiūrovai bematant atpažįsta savo pačių ilgamečius pareigūnus: prasigėrusius komarsus ir inspektorius, kolūkių ir komitetų pirmininkus. Scenoje grūdasi skardinės dėžės, metalo laužas, artritiškas geležinis stalas, išsigimusį kandelabrą primenantis griozdiškas ventiliatorius, sugedęs lifas. Čia ne Nikolajaus I Rusija, o „trešiančio socializmo“ Vengrija, bet Gogolio tekstas jai tinka kaip išvietėje apmindažiota pirštinė.

Gogolio fantastiką režisierius Gabor Zsambeki išreiškia ne simboliais, bet kraštutiniu natūralizmu. Tikroviškas griozdas ir pelėsiai labai konkretūs ir drauge simbolizuoja „socialistinę“ Vengriją, jie — ženklai scenos puslapyje ir farso varikliai. (Dar vienas įrodymas, kad natūralizmas scenoje dažnai įdomesnis už realizmą.)

Kai tiksliai sočioje stagnacijoje rūgstantys pareigūnai išgirsta apie revizoriaus atvykimą, jie subruzdą lyg vabalai, jų mėslyne sprogtus granatai. Jų palaima pavojuje! Suburzgija velnioniška farso mašina ir nenustojia pašėlusiu greičiu sukusis iki pačios pabaigos. Godumas, kaitos baimė veikėjus pripildo farsei būtina nepaprasta energija, kurios centre spragsi gorodničius (Peter Blasko). Kaip mistiškieji „besisukantys dervišai“, jis pakyla virš fizikos dėsnių, pralenkia patsai save: šniokšdamas, kysininkaudamas, laizdamas batus, į tariamo revizoriaus glebį grūdamas savo žmoną ir dukterį, jis perbėga visą komišką, melodramatišką gestų žodyną. (Kaip neįtikėtina buvo išvysti aktorių Blasko — ramų, racionalų, žavingą žmogų — kitą dieną, po spektaklio.)

Gorodničius žino, ko nori, žino korupcijos žaidimo taisykles. Jo taikiny, Chlestakovas — ne nuskurdęs aristokratas ar gudrus intrigantas — nelabai susivokia, kas čia dedasi, bet, tartum sapne, dekingai glemžia iš staiga prakiurusio gausybės rago pasipylusias dovanas-kyšius. Kaip išėjusi, perkarusi lėlė

Tarptautinis teatro festivalis Vilniuje: scena iš Vengrijos teatro trupės Katona Jozsef Szinhaz Nikolaj Gogolio pjesės „Revizorius“ pastatymo.

išsukinėtais šanariais, jis atsimušinėja į daiktus ir žmones, komiškame maratone (ypač girtuokliavimo scenoje) neatsilikdamas nuo gorodničiaus.

Nuò jų neatsilieka gorodničiaus žmona (Juli Basti). Kiek daug humoro ji sugeba išpausti iš savo kraštutiniai neskoningos aplinkos. Jos kūnas be perstojo kariauja su jos viršūninių ir apatinių apdarais bei su kosmetikos pabūklais. Jos judesiai gėrgžda, kaip ir jos balsas, o jos pastangos būti „seksio objektu“ ne tikta juokingos, bet ir savaip graudžios.

Kiekvienas komedijos veikėjas ryškiai charakterizuotas, individualus, visi įsijungia į darnų ansamblį. Spektaklis jau įžengė į septintuosius metus, bet Vilniaus Rusų dramos teatro scenoje jis toks šviežias, kaip antrąją savaitę po premjeros.

Režisierius ištikimai laikosi Gogolio teksto, išskyrus paskutinąją sceną. Gogolis užbaigia savo komediją tikrojo revizoriaus pasirodymu: daugumoje pastatymų pareigūnai sustingsta, ir uždaną nusileidžia ant jų „gyvojo paveikslas“. Zsambeki'o revizorius staiga pasirodo sėdįs pareigūnų tarpe. Jis jaunas, dailiai apsirengęs, pasirodęs veikti. Kas jis: gorbačioviška figūra, negailestingas technokratas, reformos viltis? Atsakymas paliekamas mums, žiūrovams. Su tuo revizoriumi susidorojo konkretus-simboliškai scenovaizdis. Degtinė permirkęs, apipelejęs

mokyklų inspektorius Chlopovas nelauktai svečią įstumia į sugedusį liftą, pasigirsta trenksmas, ir pavojus pradingsta. Panikos apimtieji, kompromituojantys dokumentus į skutelius draskiusieji biurokrateliai giliai atsikvepia — jų rojus išliko nepakeistas!

Vengrai nesuklydo šiam spektakliui atsisakyti ausinių ir vertimo į lietuvių kalbą. Žiūrovai (ir kritikai) nesiliovė kvatojėsi, atpažinę nesena praeitį; o supratę, jog tai ir jų dabartis, praplūpo juoktis su ašaromis. Ne vienas susivokė, jog juokiasi iš savęs. Šiuo šurpju farsu Gogolis užsimoko ne kritikuoti visuo-

menį, bet pačią žmogaus prigimtį. Gogolio fantomai, tai mes patys! (Toys Are Us!) Dabar Amerikoje gyvenantis lenkų kritikas Jan Kott pavadino šį spektaklį idealia „Akistata su klasikais“ — klasikais perkuriamas, naujoviškai interpretuojamas mūsų laiko dvasia, bet tuomet, ji „pakeičiant“, išreiškiamą jo esmę; nuo jo kūrybingai nukrypstant, jam išpažįstama ištikimybė. Tai, ko nepavyko pasiekti Kawamurai savo „Macbeth“ spektaklyje.

Vilniuje gastroliuojantys vengrai puikiai suprato, kad jie gyvena tame pačiame fiziniame ir dvasiniame pasaulyje, kaip lietuviai. Apleistame, nuskurusiame Vilniuje jie regėjo savąjį Budapeštą. Spaudos konferencijos metu režisierius Zsambeki pareiškė, jog „tie patys auto-

riai aktualūs tiek jums, tiek mums“, ir išmintingai pridūrė, jog „reikia kalbėti apie dekoracijas, kurios yra mūsų galvos“.

Katona Jozsef teatro veikla turėtų nuodugniai pastudijuoti ir mūsų teatralai, beieškantys kelio kryžkelėje. Šį teatrą sukurti padėjo pastanga išlaikyti meninę tiesą, atsisakymas pasiduoti santvarkai. Katona aktoriai nebuvo sumesti į išlaikoma krūva, bet pasirinko vieni kitus, organiška susibūrė bendram kūrybiniam darbui. Po egzodo į provinciją, iš mažosios scenos jie sugrįžo į sostinę ir išėjo į pasaulį, tapo vienu iškilniausių jo ansamblių.

(O Gogolio fantomų nutrūktagalvišką šokį Azerbaidžano, Turkmenistano ir kitose scenose šiandien tebešoka valdžios vadelių nepaleidžiantieji buvusieji kompartijos vadovai ir lietuvių išeivijos išperėtieji politiniai demagogai.)

„Krokodilų gatvė“ — alchemija knygoje ir scenoje

Lenkiją užėmus naciams, žydų kilmės rašytojas Bruno Schulz jau buvo savitai įžengęs į lenkų literatūrą savo dviem nedidelėm knygom *Cinamonų krautuvėles* ir *Sanatorija po smėlio laikrodžio ženklų*. Jose jis, kaip alchemikas, savo nuobodu gimtąjį miestelį Drohobycz'ą rytinėje Galicijoje buvo pavertęs gaivališka besidauginančia, spalvomis srūvančia visata. Išsaugojo vaiką savo viduje (anot Kafkos, tai kūrybos sąlyga), jis sukūrė mitinį pasaulį, kuriame dominuoja jo tarp Titano ir tarakono išsiplėtusio tėvo figūra. Kūrėjo varžovų paversto Drohobycz'o krautuvinių griausmingas dialogas su Jahve.

Kaip visa tai perkelti į medinę sceną? Kaip įkūnyti tuos veikėjus — ne asmenis, bet be atvangos besimainančias jėgas, kabalistinius ženklus, idėjas? Ir ką scenoje išvys Schulz'o knygų ne-skaiciusieji, tai yra žiūrovų dauguma?

„Tikrovė“, Schulz'o žodžiais, „plona kaip popierius“; žodžio galybė tačiau neribota. Sceną riboja kūnai ir daiktai. Tai turint omenyje, Theatre de Complicité ansamblis pasiekė stebėtinų rezultatų.

Nors Schulz'o knygų pasaulis sukurtas dar prieš didžiąją Antrojo pasaulinio karo katastrofą, jame kaip lenkų literatūriname „katastrofizme“, jau galima užčiuopti pranašiško užuominų. Pačiame spektaklyje jau nebera knygoms būdingo spalvų šėlsmo;

Sigitas Geda

TESTAMENTAS MAŽAI MERGAITEI

Aš žinau, tuje laupei, kada aš prabilsiu
apie gyvulių bandas, išstrepusias
žemuogių mišką.
Tu tik iškentėk,
ir mažas raudonskrustis vabalėlis
atskleis tau visą tragiką,
grožį,
didybę.
Tu tik iškentėk,
ir visom užribio kalbomis
tau prabilis
mėlyna dilgėlė.

VAKARO MIŠIOS

Elgeta, mažą Agotėlę
ateidavo vietoje kunigo,
vis klupdama palei šulinį:
Garbė Jėzui Kristui,
sakydavo,
gyvuliai
suleisti
į žirnius...

duonos prašydavo
arba pieno šlakelio,
likit sveiki,
sakydavo,
gyvuliai
palei šulinį...

MICHELANGELO PRISIMINUS

Atmerk akis —
Aplink nusikaltimais,
O žmonės — nei meilės, nei garbės...

Tai kaip gyventi?
Kaip andai piligrimui:
Greičiau numirt ir šaukti iš duobės.

STOP KADRAS

Totalinė neįmanomybė suvokti
pasaulio pradmenas, —

ypač vaikystėj, apie 1947,
troboj vienu galu,
žaihuojant,
trenkiant Perkūniui,
o tau stato
bonkas
ant pamėlusios nugaros,

pasišviesdami balana,
kvepia spiritu, pakulom,
kadagiais, dar kažkuo
nenusakomu.

NUODINGI VAISIAI

Taip ilgai ir sunkiai
Galvojau,
Kas mezgasi, noksta
Ant mano sielos —
Sielvarto medžio,
Kodėl taip ilgai
Nenukrinta?

Sigitas Geda

Mirtis noksta
Ant mano sielos —
Sielvarto medžio,
Lengvai krinta
Gyvenimo vaisiai,
Pasibeldami į žemę,
Sunkiai krinta mirtis,
Kuri beldžias svetur — — —

PAGALVOJIMAI

O, atsidurti prie jūros vidurįmių —
Balta, šviesa,
Mėlyna
Mariose, kopose,
Apšerkšniję vorai,
Alsuojantys sniego
Kristalai
(Dvasia yra dvelksmas
Iš Dievo burnos
į gulintį
kambary, bažnyčioj, beprotnamy,
laivo kajutėj,
kol auštant
suikia viso pasaulio laivai...)

PRISIMINIMAI TEMSTANT

Galima ir neliūdėti,
Buvo visai negraudu,
Varėm pro seną kletį
Bandą galvijų rudų,

Žvaigždės ėmė tekėti,
Regis, kad perlai byrėti
Dievui kuriam iš dantų...

Nėr tų vaikų, kurie ginėm,
Karvių seniai tų nėra,
Vyry šlaipom rudinėm,
Motery laidare.

Nėr tų trobų, nėr tų medžių,
Niekio aplinkui — seniai,
Beržas prie kelio matos
Kaip padžiauti marškiniai.

Žvaigždės, tik žvaigždės byra,
Tarsi kuolais per dantis
Dar daužytusi vyrai...
Ša! Branduolinė naktis.

Scena iš Vengrijos teatro trupės Katona Jozsef Szinhaz „Revizorius“ spektaklio.

pasaulį jau matome autoriaus, nacių belaisvio, akimis — kaip pro koncentracijos stovyklos dūmais aprūkusį stiklą. Scenoje ši pilkuma, prieblanda, tamsa, kaip sakyta Schulz, „fermentuojasi“.

Jacques Lecoque mokyklą išėjęs režisierius Simon McBurney nepamiršta savo mokytojo įsaką: „Kūnu pateikti mintį“. Nuodugniai išstudijavę visą su Schulz'u susijusią medžiagą — jo dvi knygas, laiškus, istorinius faktus, bendralaikį ir giminių prisiminimus — režisierius ir jo ansamblis atsidavė autoriaus dvasiai, mėgino imituoti jo vaizduotę. Scenoje vyksta magiška transformacija: siena žemyn nulipa vaikas; subanguoja gigančių audeklo rietimai; suplasnoja Tėvo auginti nežemiški paukščiai; perskeltos lėkšės dalys virsta perplėstu sielu skiautėmis. Žavimės aktorių

akrobatiškumu, bet matome, kad jis pajungtas aukštesniam tikslui. Scenos medžiaginiai apribojimai tirpsta, stebime Schulz'o vaizduotę kūnijantis teatre. Autoriaus žodis siekia už teatro ribų, režisierius Simon McBurney kuria „teatrą už žodžio ribų“.

Pjesė baigiasi širdį veriančia scena: autorius nusirengia, kaip tie mirčiai pasmerktieji, ji nušauna, ir jis vėl sugrįžta pas savuosius, susėdusius kėdžių eilė, iš glebio į glebį. Viskas praeina, mirtis ji sugrąžina į kūdikystę.

Taip scenoje užsidaro Schulz'o knygos, užsisklendžia Atminties knyga. Tą akimirka pajutau atsi-
veriant kitą knygą. Schulz'o karo metu dingusį šedevrą, romaną *Mesijas*, tartum jis būtų nesupėjęs ar nesutūrėjęs, bet tebelauktų savo prisikėlimo.

Niekad nematiau paprastai vėsių lietuvių žiūrovų taip

įsijautusių, kaip tą vakarą. Visa auditorija, kaip koks didžiulis gyvis, juoku, plojimais, atodūsiomis, pačiu kvėpavimu atsiliepė į kiekvieną spektaklio gaidą.

(Pabaigoje, žiūrovams pakilus ant kojų, plojant ir šaukiant, žvilgtėrėjau į šalia sėdėjusį japonišką „Macbeth“ režisierių Takeshi Kawamurą ir jo žmoną, teatro administratore. Jie nesikėlė ir neplojo. Tą akimirka juos buvo nesunku atjausti. Tokio aistringų publikos atsiliepimo jie patys tikėjosi ir nesulaukė. Juos prie kėdžių prikėlė ne pavydas, o skausmas... Nebent aš nesu-prantu paslaptingojo Oriente.)

Praejusio dešimtmečio tarptautiniai ansambliai paprastai pagamindavo sintetiškų kūrinių, kaip Esperanto kalbą. Theatre de Complicité yra viena išimčių (kaip ir geriau žinomas Peter

(Nukelta į 4 psl.)

